

Проф. др СРЂАН ШЉУКИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за социологију
Др Зорана Ђинђића 2, Нови Сад, Србија
Е-адреса: srdjan.sljukic@ff.uns.ac.rs

МИХАЈЛО ПУПИН, СЕЛО И ТРАДИЦИЈА

САЖЕТАК: Осим анкете, која се најчешће види као извор података за социолошка истраживања, социолози могу користити и разне друге изворе, у које спадају и књижевни текстови. У овом раду анализира се аутобиографија познатог српског научника, проналазача, професора, родољуба и добротвора Михајла Пупина (1854–1935), под насловом *Са њашњака до научењака*, и у њој проналази елементе значајне за социологију села, поготово када се ради о особеностима традиционалног села и улози традиције у друштву. Животно искуство М. Пупина нам показује да традиционално и модерно нису толико удаљени како се то понекад чини, као и да се могу повезивати.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: аутобиографија, Михајло Пупин, модерност, социологија села, традиција, традиционално село

Целокупан друштвени живот саткан је, између осталог, од великог броја стереотипа. Ови стереотипи не тичу се само појединих друштвених категорија (попут млађих и старијих особа, жена и мушкараца и сл.), друштвених група различитих врста (етничких, професионалних, итд.), становника појединих земаља или регија; они постоје и када се ради о науци, тачније различитим наукама, како природним, тако и техничким и друштвеним. Социологија, заједно са социолозима, такође не може да измакне овом општем правилу постојања стереотипа. Наиме, осим што проучава друштвене појаве, процесе и институције, она је и сама део друштва и учесник друштвених процеса. Стога и о социологији, као једној од друштвених наука, постоји извештајан број стереотипа. Један од њих социолошку анкету и све оно што је прати (обрада података, њихово приказивање у табелама, различита израчунавања и сл.) види као јединствен метод социолошких истраживања. За велики број лаика, тј. несоциолога, социолошки метод једнако је анкета и анкетирање.

Наравно, не само да се проблем социолошког метода не може свести на питање доласка до неопходних података, већ и сама анкета, иако веома присутна у социолошким истраживањима, нипошто није једини начин прикупљања података релевантних за социологију. До потребних података социолози могу долазити на велики број различитих начина, попут интервјуа (научног разговора), посматрања (са и без учествовања), коришћења званичне статистике, увида у различите документе, итд. Извор података могу бити и биографије, односно животне приче појединаца. У сврху искоришћавања овог извора података у социологији је развијен посебан биографски метод, чија се прва употреба везује за једно од кључних социолошких истраживања уопште, које је од посебног значаја за социологију села, а које је изложено у књизи В. Томаса (W. I. Thomas) и Ф. Знањецког (F. Znaniecki)

*Пољски сељак у Европи и Америци.*¹ Подаци о животу појединаца и њихових породица, кроз које се редовно преламају општији друштвени процеси и промене, у значајној мери доприносе социолошком сазнању ако се адекватно користе.

Осим биографија (добијених на различите начине, путем писама, белешки, слика, интервјуа, и слично), као извор података за социологију (па тако и за социологију села) могу послужити и *аутобиографије* истакнутих појединаца. Примарно искуство и његово рефлектовање, веома је важно у социологији, тако да животне приче проницљивих посматрача (несоциолога) друштвеног живота, без обзира на чињеницу што не користе социолошку терминологију, имају одређену улогу у социолошком сазнању. Јасно је да код ове врсте података (биографије и аутобиографије) постоје одређена ограничења (нпр. не може се закључивати са појединачног на опште) и да се и они морају подвргавати епистемолошкој провери, али то је случај и код других (свих) извора података, па их не сматрамо унапред некорисним.

У овом прилогу у средишту наше пажње је аутобиографија *Са њашњака до научењака* коју је написао Михајло Пупин (1854–1935).² Настојали смо да издвојимо, пренесемо и социолошки анализирамо оне фрагменте Пупинове аутобиографије који говоре о селу (претежно његовом родном Идвору) и српској традицији, која је на њега, како сам каже, оставила огроман утицај и коју је дубоко поштовао и дивио јој се.³ Непрекидно рефлектујући сопствено искуство друштвеног живота и чинећи то као научник (иако не социолог), М. Пупин нам је оставио, по много чему, јединствено

¹ W. I. Thomas, F. Znaniecki (1918): *The Polish Peasant in Europe and America: Monograph of an Immigrant Group*, Boston: The Gorham Press.

² М. Пупин (2015): *Са њашњака до научењака*, Београд: Школски сервис Гајић.

³ Исто, 41.

сведочанство о некадашњем животу на српском селу, као и о значају народне традиције за живот појединца. Овде је од посебног значаја чињеница да је он већи део свога живота провео у САД, тј. у друштвеној средини изразито модерног карактера, која се по много чему разликовала од његовог завичаја, те да је стога био у прилици (што је на многим местима у својој аутобиографији и чинио) да упоређује ова два друштвена света, односно да сагледава разлике и сличности између традиционалног и модерног. Ова одлика његовог животног искуство сасвим приближава искуству пољских сељака-имиграната у САД, које су као истраживачки материјал користили В. Томас и Ф. Знањеcki.⁴

МИХАЈЛО ПУПИН И ЊЕГОВА АУТОБИОГРАФИЈА

Рођен у малом банатском селу Идвору, крај Ковачице 1854. године, М. Пупин је најпознатији као научник и проналазач. Међутим, осим што је био истакнути математички теоријски физичар, експериментатор и проналазач, Пупин је био и признати педагог: пуних четрдесет година (1889–1929) био је професор електротехнике на Колумбија универзитету у Њујорку. Уз своју научну делатност и професуру, интересовао се и за књижевност, историју, уметност и спорт (атлетику, пливање, јахање, тенис). Говорио је, уз свој матерњи српски, још и енглески, немачки, француски, грчки и латински језик. Пупин је био и истакнути српски родољуб и добротвор. Финансијски и својим саветима помагао је бројне школе и културне установе, основао више фондова за помоћ сиромашним ученицима, а помагао је и Матицу српску и Универзитетску библиотеку у Београду. За време балканских ратова (1912–1913) и Првог светског рата, био је веома активан у организацијама српских досељеника у Америци, као што су

⁴ W. I. Thomas, F. Znaniecki, *n. d.*

Савез сједињених Срба „Слога”, Савет српске народне одбране, Американски србобран и др. Као признати научник, али и политички утицајна личност у САД, Пупин је, на позив председника владе Николе Пашића (1845–1926), наступао као члан-саветник делегације Краљевине СХС на Мировној конференцији у Версају 1919. године. Као лични пријатељ и колега тадашњег америчког председника Вудроа Вилсона (Thomas Woodrow Wilson, 1856–1924), тамо је заједно са Јованом Цвијићем (1865–1927), другим српским, светски познатим научником, битно утицао на повољан исход питања разграничења, посебно када се радило о Банату.⁵ Сматрајући да се религија и наука не искључују, Пупин је као православни хришћанин, целог живота помагао Српску православну цркву и придржавао се њених канона.⁶

Уз велики број регистрованих патената (укупно 133 у 29 земаља) и објављених научних (40) и стручних (28) радова, М. Пупин је аутор и неколико књига (тачније шест): *Српска православна црква* (Serbian Orthodox Church, 1918, уредник), *Југославија* (Yugoslavia, 1919), *Од исељеника до изумијтеља* (From Immigrant to Inventor, 1923, аутобиографија), *Нова реформација: од физичке до духовне стварности* (New Reformation; From Physical to Spiritual Realities, 1927), *Романса о машини* (Romance of the Machine, 1930) и *У сусрећ цивилизацији* (Toward Civilization, 1930). Његова аутобиографија, први пут објављена на енглеском језику у Њујорку, доживела је велики број издања и огроман тираж, а преведена је на немачки, италијански, француски, руски, јапански и шведски језик. За њу је Пупин добио познату Пулицерову награду (1924), а

⁵ Д. Хрстовић (2008): „Пупинови доприноси светској науци и развоју завичаја”, *Глобус*, 33: 15–26.

⁶ Д. А. Цуцић, Михајло Идворски Пупин, христољуб. Conference paper, October 2014. Доступно на: <https://www.researchgate.net/publication/277017801>. Приступљено: 22. 9. 2022. [DOI:10.13140/RG.2.1.4294.1520].

у школама у САД била је препоручена као лектира. На српском језику, под насловом *Са њашњака до научењака* и у преводу Милана Јефтића, први пут је објављена у Матици српској 1929. године. За ово издање, приказ је, између осталих, написао и Милош Црњански у *Банатском гласнику* 1930. У последњих пар деценија у Србији је било више издања ове књиге и то у преводу Александра Маринчића; у овом преводу изостављен је један део који говори о Светом Сави.⁷ Према мишљењу А. Јовановић, Пупинова аутобиографија је писана у тада авангардном маниру личне прозе, чиме је најавила неке касније правце развоја личног текста. Ту се не ради о класичној биографији, него о *аутофикцији*, у којој се остаје код стварних догађаја и личности, али се ликови и сам аутор фикционализују, уз преклапање појединачног и општег.⁸ Последња наведена одлика ове књиге додатно доприноси њеној социолошкој релевантности и чини је веома употребљивим истраживачким материјалом за социологију села, материјалом који ћемо у даљем тексту представити и анализирати.

ИЗМЕЂУ ТРАДИЦИОНАЛНОГ СРПСКОГ СЕЛА И АМЕРИЧКЕ ФАРМЕ

Колико је М. Пупин био везан за своје родно село видљиво је већ и из тога што се он у САД, а и као аутор своје биографије, потписивао као Михајло И. Пупин (Michael I. Pupin). Ово његово средње слово „И” значило је „Идворски” и означавало је његово порекло. Своме селу и његовим становни-

⁷ Д. Мартиновић, Д. Цуцић (2020): *Научник, професор, изумитељ и родољуб Михајло Идворски Пупини*, Београд–Идвор: Институт „Михајло Пупин” и Дом културе „Михајло Пупин”.

⁸ А. Јовановић „Mihajlo Pupin: putnik, pisac, inovator”. Доступно на: http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/eb_book/2019/bastina_vecnosti/bastina_vecnosti-2019-ch5.pdf. Приступљено: 22. 9. 2022.

цима Пупин је у аутобиографији посветио приличан број страница и то не само на почетку књиге, како би се то могло очекивати.

Идвор Пупин препознаје као одувек српско село: у њему других националности никада није било. Становнике Идвора он карактерише као „неписмене земљораднике”; његови отац и мајка били су такође неписмени.⁹ Ни Идворане, ни друге Србе у Банату, није издвајао од Срба у осталим крајевима. Идворани су, према Пупиновим речима, Србе у Србији, који су се налазили на јужној страни Дунава, „на свега неколико пушкомета”, сматрали својом браћом и са љубављу, током ведрих дана, гледали планину Авалу крај Београда.¹⁰ Он детаљно пише о настанку и историји свога села; овде је нарочито важно што Пупин ту историју, нераскидиво повезану са историјом српског народа, о чему није учио накнадно, у школи и на неки други начин, већ као дете у самом селу, од чланова породице и старијих сусељана. Старог граничара Бабу Батикина сматрао је „својим првим и најбољим учитељем историје”.¹¹ У овоме видимо како традиционални (усмени, „са колена на колена”) начин преношења историје насеља, тако и значај историје за локалну заједницу. Описујући старо (напуштено) насеље Идвора и земунце у којима су најпре живели Срби-аустријски граничари након досељавања у Панонску низију, Пупин истиче постојање стуба са крстом, иконом и жишком чији се пламен никада није смео гасити. У кризним моментима (суша, куга), Идворани су у литији ишли кроз старо насеље, сматрајући га „светим земљиштем”, јер је на њему проливена крв хришћана у борби против Турака.¹² Историја, поготово митска, као и религија, играле су,

⁹ М. Пупин, *н. г.*, 14.

¹⁰ Исто.

¹¹ Исто, 17.

¹² Исто, 15.

очигледно, изузетно важну улогу у животу Идворана. Уз помоћ традиције, они су дефинисали и разумевали свој положај у свету и држави Аустрији: „Скромни сељани из Идвора били су сиромашни у земаљском благу, али су обиловали богатством у предањима и својим старим традицијама”.¹³ Ово преношење традиције вршило се највише на поселима. Посела су се одигравала „у дугим зимским вечерима” (у доба године и дана када сељак нема превише посла – *најомена С. III*) и на њима су сви имали своје унапред (по полу, узрасту и месту у сеоској хијерархији – *најомена С. III*.) одређено место: старији би седели на клупама око топле пећи, пушили и разговарали; крај њихових ногу седели су млађи и цело вече крунили кукуруз; старије жене седеле су до зида и преле вуну, лан и кудељу, или пак шиле и везле; деца су била уз мајке, помно слушајући. На поселу се причало о српској историји, древној и скорашњој, о биткама у којима су поједини Идворани као граничари учествовали (против Пруске, Наполеона, Италије); рецитовале су се српске епске песме и певало о Хајдук Вељку.¹⁴ Типично за традиционално село, слободно време и рад нису били јасно временски одвојени и преплитали су се на оваквим догађањима.

Становници Идвора поносили су се својом самоуправом. Сами су бирали своје старешине (сеоске кнежеве). Сеоски кнез могао је бити само неки „наочит сељак”; Пупинов отац био је кнез неколико пута, што нам говори да су се кнежеви често смењивали на положају. Идворани су се сами старали о школи и цркви и дичили се тиме што су били „слободни и независни власници земље”.¹⁵ Ту су привилегију имали као становници Војне границе (крајине).¹⁶

¹³ Исто.

¹⁴ Исто, 16–17.

¹⁵ Исто, 15.

¹⁶ Д. Поповић (1990): *Срби у Војводини*, Нови Сад: Матица српска.

Сеоска хијерархија и обичаји који су је пратили били су неумољиви и нису марили за чињеницу да се М. Пупин у село враћао као ванредно образован, успешан и богат човек. Приликом посете Идвору он је поштовање својих сусељана морао да заслужи покоравањем локалним обичајима; старијим људима морао је да љуби руку и да од њих прими пољубац у чело; дечасти и девојчице су њему љубили руку, док је он њих љубио у образ. Посебно поштовање морао је да указује свом старијем рођаку, који је био бивши војник, сеоски кнез и најстарији мушки члан породице Пупин: „Америчко држављанство ослобађало ме је обавеза према цару Аустроугарске, али не и према аутократском кнезу у Идвору”.¹⁷ Још је једна особа морала бити уважавана и то толико да сте пред њом морали бити „мањи од маковог зрна”: крсни кум Пупинов, иначе сиромашни сељак.¹⁸ Очито, лично богатство у селу није нужно било повезано са угледом појединца и породице.

Када се ради о пољопривредним радовима, Пупин прича о жетви, о улози волова и о њиховом чувању (за волове) нерадне дане. За време жетве у Идвору је „врило као у кошници”; и људи и стока максимално су се ангажовали да би се обавила жетва. Као „највернијег и најважнијег слугу” српског сељака он види вола: он на пролеће све узоре, а у доба жетве пренесе све пожњевено са поља на гумно. Тек са вршидбом долази волу време одмора и тада га, све до јесењег орања, на паши чувају дечасти који још нису способни за теже пољске радове. Пупин је као ученик проводио лета у селу и чувао крдо од педесетак волова заједно са својим вршњацима; чувара је било укупно дванаест, били су из породица које су те волове поседовале, а предводио их је један искусан говедар.¹⁹ Временски неравномерно распоређен рад (услед природе

¹⁷ М. Пупин, *н. г.*, 125–126.

¹⁸ Исто, 126.

¹⁹ Исто, 21.

производног циклуса), поштовање радних животиња без којих се најважнији радови не могу обавити, заједнички радови више породица, заједничка (сеоска, општинска) својина над пашњацима, подела рада према полу и узрасту – све су то одлике сељачког начина рада.²⁰

Одлазак у САД за Пупина је, између осталог, значајно и сусрет са радикално другачијим друштвеним светом, битно различитим од оног у Европи, а поготово од идворског. То је важило за све друштвене сегменте у Америци, па и онај рурални. Са руралним светом САД Пупин се нужно сусрео, будући да је, као млади имигрант, био принуђен да ради разне послове како би се издржавао и истовремено школовао. Америчке фармере први пут је срео на броду за Делавер. Са брадама без бркова, шеширима који покривају очи јер су им ободи били савијени на доле и са готово непокретним рукама, они су му изгледали веома чудно, „као дрвени кипови”; нису били ни налик сељацима из Идвора. Када је почео да ради на једној фарми, удаљеној једну миљу од самог града, Пупин је схватио зашто је имао такав утисак: „(...) нема сеоског начина живота међу америчким фармерима”. Око фарме на којој је радио није било ни села, ни суседа; она му је личила на „усамљени салаш”. За вечером се јело много, причало мало и из трпезарије одлазило „без церемоније”. Подела рада је такође била другачија, па се Пупину десило да је одбио да музе краве, јер се то код српских сељака сматрало „женским послом”. У Америци је било другачије, јер на фарми крај Делавера жена није било „ни у штали, ни у млекари”.²¹

Још једном је Пупин радио на фарми и то у Дејтону (Њу Џерзи). Ту се упознао са односом према религији који су имали амерички фармери-протестанти. Наиме, његово посло-

²⁰ С. Вукосављевић (1983): *Историја сељачког друштва III. Социологија сељачких радова*. Београд: САНУ.

²¹ М. Пупин, *н. г.*, 44–47.

давац је упорно настојао да га преобрати у баптисту. Пупину је баптизам био потпуно непривлачан зато што је стално морао да слуша „проповеди о застрањивањима и преступима”. Фармер код којег је радио, каже он, успео је да „(...) из вере избаци све њене песничке лепоте, сву њену снагу која делује на душу и претвори је у мумију каквог давно умрлог Египћанина”.²² Овај „верски пресинг” био је толико јак да је Пупин једноставно одлучио да са те фарме побегне.

Након двадесет година боравка у САД, Пупин се ипак „помирио” са начином живота у руралним деловима Америке. Године 1897, сада већ као признати научник, проналазач и универзитетски професор, купио је фарму у Норфолку (Конектикат) и постао активан учесник локалног друштвеног живота.²³ Његов битно измењен друштвени положај (од најамног радника до власника фарме и угледног грађанина) променио је његов угао гледања на руралну Америку.

ТРАДИЦИЈА КАО ПУТОКАЗ

Упркос чињеници да је у Америку отишао као сасвим млад човек од двадесет година, да је тамо отишао сам, без иког свог у својој близини и да није ишао у неку већ тамо формирану имигрантску српску средину, те је зато непрестано био изложен снажном културном притиску, Пупин никада није променио своја најважнија уверења, попут вероисповести и осећања народности. Другим речима, иако је постао грађанин САД, он никада није престао да буде православи Србин. Управо су му познавање српске традиције и вера у њу давале посебну снагу да успе у Новом свету: „Сазнање о нашим традицијама и наша дубока вера у њих, стварала је

²² Исто, 60–61.

²³ Исто, 254–256.

у нама осећање надмоћности над оним људима који су лутали наоколо без традиције и без ичега што бих их чврсто везало за једно место”.²⁴

Традицију о којој говори Пупин није учио кроз школске програме у тадашњој Аустрији – кроз њих му је сугерисано нешто сасвим другачије, чак супротно – већ у свом селу, кроз разговоре са старијима (посебно мајком) и на горе споменутих поселима која су се одржавала у породичној кући Пупина. На њима су се причале приче о Косовском боју, о Карађорђу и његовим биткама против Турака (што тада није била нека далека прошлост) и певале су се родољубиве песме. Његов „први и најбољи учитељ историје”, стари граничар Баба Батикин, који је учествовао у Наполеоновом походу на Русију 1812. године и тврдио да је лично познавао Карађорђа, знао је напамет велики број српских јуначких песама, оних о Краљевићу Марку и других, и редовно бих их рецитовано на поселима: „За време рецитованја његово сухо и наборано лице би озарила нека нарочита светлост; то је било лице пророка по мом сећању. И још данас ми је пред очима слика његове ћелаве главе и дивног чела над густим обрвама кроз које су светлוצале његове дубоке утонуле очи, светлећи као месец кроз иглице старог бора”.²⁵

Према Е. Смиту (A. D. Smith), народи са богатом етноисторијом, која се састоји од прича и епова о биткама и јунацима и у којој се преплићу стварна историја и мит, имају највеће шансе да преживе историјске недаће, јер се етноисторија одржава и преноси и у околностима у којима не постоји политичка (државна) организација.²⁶ Богата српска етноисторија оставила је на Пупина неизбрисив утисак још у његовом

²⁴ Исто, 41.

²⁵ Исто, 17.

²⁶ A. D. Smith (1999): *Myths and Memories of the Nation*, Oxford University Press, 126, 265.

детињству и он је никада није ни заборавио, ни занемарио. Напротив, целог свог живота јој се враћао, поготово у пресудним моментима. Примера ради, на пријемном испиту за Универзитет Колумбија 1879, након што је присутне задивио својим познавањем Хомера и Цицерона, професорима који су били у комисији за пријем причао је о Његошу и његовом *Горском вијеницу*, као и Баби Батикином и његовом рецитовању српских народних епских песама.²⁷ Све ово му је помогло да, у страном окружењу и понекад веома тешким околностима, по сваку цену сачува оно што је називао „српским назорима”: „Моји српски назори су моја мајка, моје родно место, моја српска православна црква и мој српски језик. Ко од мене тражи да се одрекнем својих српских назора, то је исто као да ми одузима живот”.²⁸

То што је био религиозан човек Пупину не само што није сметало да се бави науком, већ му је један управо религиозни детаљ дао кључни подстрек да се образује. Наиме, његова мајка Олимпијада Пупин (рођ. Алексић) била је веома побожна и добро је познавала Стари и Нови завет, као и животе неких од светаца, нарочито Светога Саве. Михајло, који испрва за школу није много марио и сматрао је непотребном гњаважом, од ње је научио да је Свети Сава посебно ценио књиге и писменост. У његовом односу према образовању догодио се преокрет који је зачудио и његовог учитеља; од несташка који се исмевао дечацима који су рецитовали у цркви на Савиндан, он је постао приврженик књиге и учења.²⁹ Много година касније, када је први пут угледао Универзитет Принстон, Пупинове прве асоцијације, сасвим очекивано, биле су Хиландар и Свети Сава.³⁰

²⁷ М. Пупин, *н. г.*, 93.

²⁸ Исто, 49.

²⁹ Исто, 19–20.

³⁰ Исто, 63.

Пупин је традицију и науку и научна открића повезивао и на друге начине. Звук као појаву разумео је преко треперења које се јавља када се гудалом превлачи преко струне на гуслама, а занимање које је у детињству и раној младости имао за „штимовање” гајди, традиционалног инструмента српских сељака, помогло му је да у Америци „штимује” електрична кола, која су била од великог значаја за бежичну телеграфију. Као научник и професор, својим колегама и студентима је деловање звучне виљушке и Херцовог осцилатора објашњавао такође преко функционисања гајди, односно свирале на њима: „Школованом Американцу, тврдио сам, не би требало бити тешко да схвати рад једноставног механизма који је разумео нешколовани српски сељачић”.³¹

ЗАКЉУЧАК

У својој аутобиографији *Са њашњака до научењака* познати српски научник, проналазач, професор и родољуб Михајло Пупин приказао је читав низ одлика друштвеног живота у Идвору, банатском селу у ком је рођен половином деветнаестог века. Ево неких од тих одлика, изражених језиком социологије села: становници Идвора били су углавном неписмени и бавили су се земљорадњом; памтили су и усмено („са колена на колена”) преносили историју свог села, повезујући је са историјом целокупног српског народа; религија и митске представе играле су веома важну улогу у животу становника села; уз помоћ традиције разумевали су и дефинисали свој положај у односу на друштвено окружење; радно и слободно време нису били оштро раздвојени; оно што се могло назвати слободним временом (доба дана и године када није било сувише неопходних пољопривредних

³¹ Исто, 25–26, 205–206.

радова) проводило се заједно, у кругу породице и суседа (посела); постојање нарочите сеоске хијерархије очитовало се и на поселима – свако је (мушкарци, жене, деца; старији и млађи) имао своје место и улогу; село је имало своју самоуправу и бирало је свога старешину; старешина села морао је долазити из једне од угледнијих породица и сам бити угледан човек; у сеоској хијерархији материјално богатство није играло велику улогу, као ни евентуална друштвена промоција ван самог села; рад је у току године био неравномерно распоређен, у складу са природним циклусима који детерминишу пољопривредну производњу; поделу рада диктирали су пол и узраст, радне животиње (волови) су се веома поштовале; чланови породице су радили заједно, а постојали су и заједнички радови више породица и читавог села; постојала је заједничка (општинска, сеоска) својина на делу земљишта (пашњаци). Године боравка у САД донеле су Пупину нова искуства када је реч о руралном свету. Он је запазио бројне разлике које америчке фармере чине другачијим у односу на становнике Идвора: руралне насеобине су изоловане – америчке фарме личе на усамљене салаше; због тога у Америци не постоји „сеоски живот” као у Идвору; рад на фарми другачије се дели него на српском селу – жене су мање укључене у пољопривредне послове; у облику религиозности који испољавају фармери има мање традиције и ритуала, а више моралних правила; породична и суседска окупљања, попут посела, нису постојала. Одлике руралног живота на српском селу, као и оног на америчким фармама, које је уочио и забележио Пупин поклапају се са увидима истакнутих руралних социолога, попут А. Мендраса и М. Митровића.³²

Иако се на први поглед чини да између српских сељака у Идвору и Америке стоји права провалија, Пупин је показао

³² Н. Mendras (1986): *Seljačka društva*, Zagreb: Globus; М. Митровић, *Социологија села*, Београд: Социолошко друштво Србије.

да се традиционално и модерно могу још како повезивати и ослањати једно на друго. Прво, поставши лојални грађанин САД, Михајло Пупин није изгубио свој примарни етнички (српски) идентитет. Његови, како сам каже „српски назори”, међу којима су били и светосавље и епска поезија, пратили су га кроз цео живот и давали му снагу да истраје у борби за место у америчком друштву. Друго, светосавље га није одвратило од настојања да се школује, већ напротив, упутило га да треба да се образује и да у томе иде што даље може. Треће, за разумевање, објашњавање и представљање научних експеримената (електрична кола, звучна виљушка), Пупину је од помоћи било искуство са традиционалним српским музичким инструментима (гусле и гајде). Овим је недвосмислено потврђен закључак овог рада, а он гласи да аутобиографска штива могу бити користан и инспиративан материјал за социологе, додат још један, изузетно важан: традиција и модерност нису тако далеко једно од другог како то често изгледа, нити морају бити супротстављене; напротив, оне се могу довести у блиску везу и узајамно испомагати, доносећи резултат који надилази прост збир њиховог деловања.

Prof. SRĐAN ŠLJUKIĆ, PhD
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy
Department of Sociology
Dr Zorana Đinđića 2, Novi Sad, Serbia
E-mail: srdjan.sljukic@ff.uns.ac.rs

MICHAEL PUPIN, RURAL AND TRADITION

SUMMARY: Sources of data for sociological research can be of various kinds. Usually they come from the questionnaires and interviews, but other sources, like documents and literary texts can also be

useful in this war. In this paper the author analyses the autobiography *From Immigrant to Inventor*, written by a famous Serbian scientist, inventor, university professor and patriot Michael I. Pupin (1854–1935), finding in it the elements of importance for rural sociology, especially for better understanding of traditional village and the role of tradition in social life. Born in small Serbian village of Idvor, in the Banat region, M. Pupin described in details some features of rural life of the inhabitants. He wrote about their work habits, division of labour, common property, work cooperation among families, rural hierarchy, their historical memory and the ways it was transferred to new generations, and their religion rituals. After his arrival in the USA, as a very young man, he faced significantly different rural world, the world of American farmers, which he also described in his book. The Serbian tradition in the form of epic poetry and Christian Orthodoxy, which he met in his childhood, helped him preserved his identity in the USA and stay strong while fighting for his place in the New World. His image of Saint Sava, the founder of the Serbian Orthodox Church, inspired him and guided him through the years of his education. Finally, he used the traditional musical instruments of the Serbian peasants, gusle and gajde, to understand and explain some scientific experiments. The life experience of M. Pupin proves that traditional and modern world are not so far from each other as it sometimes seems, and that they can support one another.

KEYWORDS: autobiography, Michael Pupin, modern, rural sociology, tradition, traditional village